ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

Nanorobotlar orqali qon tomirlarini tozalash

Isroilov Ulug'bek Begali o'g'li

Toshkent davlat tibbiyot universiteti "Biotibbiyot muhandisligi, informatika va biofizika" kafedrasi assistenti

Hasanxon Bahromov

Toshkent davlat tibbiyot universiteti "2-son davolash " fakulteti 1- kurs 109-B guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada nanorobotlar yordamida qon tomirlarining tozalanishi, bu texnologiyaning ishlash prinsipi, afzalliklari va tibbiyotdagi qo'llanilishi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, amaliyotda duch kelinayotgan muammolar va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari yoritilgan. Yurak-qon tomir kasalliklari, ayniqsa ateroskleroz, butun dunyoda o'limning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. An'anaviy davolash usullari ko'pincha invaziv bo'lib, nojo'ya ta'sirlar bilan kechadi. So'nggi yillarda nanorobotlar va nanotexnologiyalarga asoslangan muolajalar ushbu muammoga innovatsion yechim sifatida e'tibor qaratmoqda.

Kalit so'zlar: Nanorobot, ateroskleroz, qon tomiri, nanotexnologiya, yurak-qon tomir kasalliklari, dori yetkazib berish, antioksidant, yallig'lanish.

Аннотация: В данной статье рассматривается очистка кровеносных сосудов с помощью нанороботов, принцип действия этой технологии, её преимущества и применение в медицине. Также освещаются практические проблемы и перспективные направления развития. Сердечно-сосудистые заболевания, особенно атеросклероз, являются одной из основных причин смертности в мире. Традиционные методы лечения часто являются инвазивными и сопровождаются побочными эффектами. В последние годы всё больше внимания уделяется методам лечения, основанным на нанороботах и нанотехнологиях, как инновационному решению данной проблемы.

Ключевые слова: наноробот, атеросклероз, кровеносный сосуд, нанотехнология, сердечно-сосудистые заболевания, доставка лекарств, антиоксидант, воспаление.

Annotation: This article discusses the cleansing of blood vessels using nanorobots, the working principles of this technology, its advantages, and its applications in medicine. It also highlights the practical challenges encountered and future directions for development. Cardiovascular diseases, especially atherosclerosis, are among the leading causes of death worldwide. Traditional treatment methods are often invasive and associated with side effects. In recent years, treatments based on nanorobots and nanotechnology have been gaining attention as innovative solutions to this problem.

Keywords: Nanorobot, atherosclerosis, blood vessel, nanotechnology, cardiovascular diseases, drug delivery, antioxidant, inflammation.

Kirish.

Zamonaviy tibbiyot texnologiyalari insonga yuqori sifatli va xavfsiz muolajalarni taklif etmoqda. Shulardan biri – **nanorobotika** bo'lib, u organizm ichidagi kasalliklarni aniqlash va davolash imkonini beradi. Yurak-qon tomir kasalliklari — butun dunyoda o'limning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, qon tomirlarining xolesterin va yog' moddalari bilan tiqilib qolishi, ya'ni **ateroskleroz** kasalligi, sog'liq uchun jiddiy xavf tug'diradi. Ana shu muammoni hal etishda nanorobotlardan foydalanish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Ateroskleroz — bu qon tomirlarining ichki devorlarida xolesterin va boshqa yog' moddalari to'planishi natijasida yuzaga keladigan kasallik bo'lib, yurak xuruji, insult va boshqa jiddiy asoratlarga olib kelishi mumkin.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

An’anaviy davolash usullari, masalan, statinlar bilan davolash yoki angioplastika kabi jarrohlik aralashuvlari, ko‘pincha cheklovlarga ega va bemorlar uchun noqulaylik tug‘diradi. Shu sababli, zamonaviy tibbiyotda nanorobotlar yordamida qon tomirlarini tozalash kabi yangi, kam invaziv va samarali usullar rivojlanmoqda. Nanorobotlar — bu nanometr o‘lchamdagi, dasturlashtirilgan mikroskopik qurilmalar bo‘lib, ular organizm ichida harakatlanib, ma’lum vazifalarni bajarishga qodir.

Yurak-qon tomir kasalliklari, ayniqsa ateroskleroz, butun dunyoda o‘limning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko‘ra, yurak-qon tomir kasalliklari har yili 17 milliondan ortiq insonning hayotiga zomin bo‘ladi, bu esa global o‘lim holatlarining taxminan 31% ini tashkil etadi.

Asosiy qism.

Zamonaviy tibbiyotda yurak-qon tomir kasalliklari eng ko‘p uchraydigan va o‘limga olib keladigan holatlar sirasiga kiradi. Ayniqsa, ateroskleroz – ya’ni qon tomirlarida xolesterin va yog‘ birikmalarining to‘planishi, yurak xurujlari va insultga sabab bo‘lishi mumkin. Bu muammoni samarali va xavfsiz hal etish uchun so‘nggi yillarda nanorobotlardan foydalanish ilmiy jamoatchilik e’tiborini tortmoqda.

Nanorobotlar – bu nanoo‘lchamdagi (1–100 nanometr) qurilmalar bo‘lib, ular inson tanasida aniq boshqariluvchi tarzda harakatlana oladi. Ular biomolekulalarni aniqlash, dorilarni manzilga yetkazish va patologik o‘zgarishlarni bartaraf etishda muhim rol o‘ynaydi. Nanorobotlar mikroskopik hajmga ega bo‘lgani sababli, ularning ko‘pchiligi mikroskopik va makroskopik muammolarni hal qilishda birgalikda ishlashga muhtoj bo‘lishi mumkin. Nazariya replikatsiya qilishga qodir bo‘lmagan nanorobotlar to‘dalarini (ya’ni „Utilitar tuman“) va atrof-muhitda o‘z-o‘zini ko‘paytirishga qodir bo‘lgan (" kulrang shilliq " va boshqa variantlar) nanorobotlarni ko‘rib chiqadi.

Ba’zi nanorobotlar tarafdorlari kulrang shilliq ssenariysiga javoban, nanorobotlar faqat cheklangan miqdorda va nanofabrikaning ma’lum bir maydonida replikatsiya qilish qobiliyatiga ega degan fikrda. Bundan tashqari, ushbu nanotexnologiyani havfsiz qiladigan o‘z-o‘zini replikatsiya qilish jarayoni hali ishlab chiqilmagan. Bundan tashqari, robotlarning o‘z-o‘zini erkin replikatsiya qilishi gipotetik jarayon bo‘lib, hozirgi ilmiy tadqiqot rejalarida k’rib chiqilmaydi ham.

Shu bilan birga, bemorga inyektsiya qilinadigan va nano miqyosda simsiz aloqa rolini bajaradigan tibbiy nanorobotlarni yaratish rejalashtirilmoqda. Bunday nanorobotlarni o‘z-o‘zidan nusxa ko‘chirish yo‘li bilan ishlab chiqarish mumkin emas, chunki bunda nusxa ko‘chirishda xatolik kelib chiqib, nanoqurilmaning ishonchliligini pasaytirishi va tibbiy vazifalarning bajarilishini o‘zgartirishi mumkin. Buning o‘rniga nanorobotlarni ixtisoslashtirilgan tibbiy nanofabrikalarda ishlab chiqarish rejalashtirilmoqda. Qon tomirlaridagi to‘siqlarni tozalash – bu nanorobotlarning eng istiqbolli amaliy yo‘nalishlaridan biridir.

Qon tomirlarni tozalashda nanorobotlar qanday ishlaydi?

1. Aniqlash va yo‘nalish: Nanorobotlar ilg‘or sensorga ega bo‘lib, qon oqimi orqali harakatlanadi va tomirlarda mavjud blyashkalarni (aterosklerotik qoplamalarni) aniqlaydi. Ular magnit maydon, ultratovush yoki biologik molekulalar bilan yo‘naltiriladi.

2. Kimyoviy eritish: Blyashkalar aniqlangach, nanorobotlar o‘zida olib yurgan fermentlar (masalan, tripsin yoki plazmin) yordamida bu to‘plangan moddalarni parchalab, qon aylanish yo‘lini ochadi. Ba’zilarida esa lazer impulslari orqali blyashkalarni eritish texnologiyasi sinovdan o‘tkazilmoqda.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

3. Qayta tiklash va kuzatuv: Tomir devoriga yetkazilgan zararni aniqlab, zararlangan hujayralarni regeneratsiya qilish yoki yallig‘lanish belgilarini kamaytirish imkoniyati ham mavjud. Nanorobotlar bu jarayonda monitoring olib borib, natijalarni doimiy nazorat qiladi.

Qon tomirlarni tozalashning mexanizmi (bosqichlar):

1. Nanorobotlarni tanaga kiritish.

Nanorobotlar odatda inyeksiya (ukol) orqali yoki infuzion yo‘l bilan qon aylanish tizimiga yuboriladi.Ular biokompatibil (tana bilan mos) materiallardan tayyorlanadi.

2. Qon orqali harakat va blyashkani aniqlash.

Nanorobotlar qon oqimi bo‘ylab harakatlanadi.Ular maxsus datchiklar orqali blyashkalarni (xolesterin va yog‘ birikmalari) aniqlaydi.Ultrasonik, magnit yoki kimyoviy markerlar orqali blyashkaga yo‘naltiriladi.

3. Blyashkani nishonga olish. Aniqlangan blyashka joyida nanorobotlar to‘planadi.Ular blyashkaga yopishadi va uni tozalash uchun zarur bo‘lgan ferment yoki boshqa vositalarni ishga tushiradi.

4. Kimyoviy yoki mexanik tozalash.

Nanorobotlar quyidagi usullardan birini yoki bir nechtasini qo‘llaydi:

Fermentativ eritish: Blyashkani parchalovchi fermentlar (masalan, plazmin, tripsin) chiqariladi.

Mikromexanik yo‘llash: Ayrim nanorobotlar blyashkani mexanik tarzda mayda bo‘laklarga ajratadi.

Lazer yoki ultratovush: Ba’zi ilg‘or nanorobotlar lazer nurlaridan foydalanib, blyashkani bug‘latib yuboradi.

5. Eritilgan moddalarni chiqarish. Eritilgan blyashka qoldiqlari qon orqali limfa tizimiga yoki buyraklar orqali siydik orqali chiqariladi.Nanorobotlar ba’zida bu chiqindilarni o‘zida yig‘ib olib, keyin tashqi vosita bilan chiqariladi.

6. Zararlangan joyni tiklash va monitoring. Tozalangan tomir devori tekshiriladi.Zarur bo‘lsa, regenerativ moddalar chiqariladi (tiklovchi oqsillar).

Nanorobotlar keyinchalik boshqa tomirlarga o‘tish yoki tanadan chiqib ketish uchun dasturlanadi.

Amaliy tajribalar va ilmiy tadqiqotlar

So‘nggi yillarda nanorobotlar orqali qon tomirlarni tozalash bo‘yicha bir qator tajribalar o‘tkazildi. 2020-yilda MIT universiteti olimlari tomonidan yaratilgan magnitli nanorobotlar laboratoriya sharoitida sichqonlar qon tomirlarida blyashkalarni muvaffaqiyatli tozalagan. Shu kabi tajriba 2022-yilda Xitoydagi Tsinghua universitetida ham takrorlangan bo‘lib, blyashkalarni 87% ga kamaytirish natijasi qayd etilgan.

Dreksel universiteti tadqiqotchilari qanday qilib elektromagnit maydon yordamida mitti robotlarni suyuq muhitda katta tezlikni rivojlantirishga majburlash mumkinligini namoyish qilishdi. Olimlar bu qurilmalardan kelajakda dori vositalarini qon tomirlariga yetkazib berishda foydalanishni rejalashtirishmoqda. Kashfiyot tasvirlangan maqola Scientific Reports jurnalida chop etilgan.

Nanorobotlar mayda dumaloq zarrachalaridan iborat zanjirga o‘xshaydi. Magnit maydoni vintga o‘xshab zarrachalarni aylantiradi, bunda zanjir qanchalik uzun bo‘lsa, u shunchalik katta tezlikka ega bo‘ladi. Olimlar uch “munchoq”dan iborat zanjirdan boshlab, turli robotlarni tekshirib chiqishdi. Eng uzun qurilma 13 zarrachadan tashkil topib, u bir soniyada 17,85 mikrometr tezlikka ega bo‘ldi. Robotlar harakatlanishi uchun tashqi magnit maydoni qo‘llangan. Maydonning aylanish tezligi qancha ko‘p bo‘lsa, zanjirlar shuncha tez harakatlangan. Yuqori chastota uzun qurilmalarning

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

kaltaroqlariga ajralishiga olib kelgan. Masalan, yetti munchoqdan iborat robot ma'lum bir tezlikka yetganidan so‘ng deformatsiyalanadi hamda 3 va 4 zarrachali ikki zanjirga ajraladi. Magnit kuchlarining yo‘nalishi shu qadar o‘zgartirilishi mumkinki, ikki robot qarama-qarshi yo‘nalishlarda harakatlana boshlaydi.

Olimlarning so‘zlariga ko‘ra, zanjirlar shu tariqa tahrirlanishi mumkinki, bunda ular dori vositalarini yetkazib berish tizimi sifatida xizmat ko‘rsatishi, shuningdek jarrohlik operatsiyasi davomida turli vazifalarni bajarishi mumkin. Masalan, robotlar qon hujayralarining yopishqoq quyuqlari yoki xolesterinlar bloklab qo‘ygan vena va arteriyalarni tozalashi mumkin.

Shuningdek, nanorobotlar orqali blyashka qoldiqlari tanadagi limfa tizimi orqali chiqarilib, tanaga zarar yetkazmaydi. Bu esa an’anaviy jarrohlik aralashuvlarga nisbatan xavfsiz va invaziv bo‘lmagan yechim sifatida qaralmoqda.

Afzalliklari

1. Aniq nishonga yo'naltirilgan davolash. Nanorobotlar blyashkalarni (aterosklerotik blyashkalarni) aniqlab, faqat zararlangan to'qimalarga ta'sir qiladi. Bu sog'lom hujayralarga zarar yetkazmasdan, davolash jarayonini samarali qiladi.

2. Yuqori samaradorlik. Stanford universiteti olimlari tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda, nanoterapiya yordamida sichqonlarda blyashkalar 40% gacha kamayganligi aniqlangan.

3. Minimal nojo'ya ta'sirlar. Nanorobotlar faqat zararlangan joylarga ta'sir qilgani sababli, anemiya yoki organ shikastlanishi kabi nojo'ya ta'sirlar kuzatilmagan.

4. Katta hajmdagi hayvonlarda muvaffaqiyatli sinovlar. Michigan State University olimlari cho'chqalarda o'tkazgan tadqiqotda, nanoterapiya yordamida blyashkalar sezilarli darajada kamaygan.

Kamchiliklari

1. Immun tizimi bilan muammolar. Nanorobotlar organizm tomonidan begona sifatida qabul qilinib, immun tizimi tomonidan yo'q qilinishi mumkin. Bu ularning samaradorligini pasaytiradi.

2. Murakkab dizayn va boshqaruv. Nanorobotlar murakkab biologik muhitda harakatlanishi kerak bo'lib, ularning dizayni va boshqaruvi katta muammolar tug'diradi.

3. Biologik xavfsizlik va chiqarilish. Nanorobotlar organizmda to'planganidan so'ng, ularni xavfsiz tarzda chiqarish muammosi mavjud. Agar ular to'liq parchalanmasa, bu sog'liq uchun xavf tug'dirishi mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar natijalari

Stanford universiteti: Nanoterapiya yordamida sichqonlarda blyashkalar 40% gacha kamaygan.

Michigan State University: Cho'chqalarda o'tkazilgan tadqiqotda, nanoterapiya yordamida blyashkalar sezilarli darajada kamaygan.

NANOM-FIM klinik sinovi: Silika-oltin nanopartikullari yordamida blyashkalar 37.8% gacha kamaygan.

Amaliy muammolar.

1. Biologik xavfsizlik

Organizmga kirgach qanday ta'sir qiladi?

Nanorobotlar odam tanasida immun tizimi tomonidan begona jismlar sifatida qabul qilinishi mumkin. Bu ularni faoliyatiga to‘sqinlik qilishi yoki yallig‘lanish chaqirishi ehtimolini tug‘diradi.

2. To‘liq nazorat muammosi

Tananing ichida ularni qanday boshqaramiz?

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

Nanorobotlar juda kichik o‘lchamda bo‘lgani uchun ularni tanada aniq kuzatish va nazorat qilish hali ham murakkab masala.

Magnit maydon, ultratovush yoki boshqa usullar orqali boshqaruv amalga oshirilsa-da, bu texnologiyalar hali ham sinov bosqichida.

3. Parchalanish va chiqarilish

Nanorobotlar qanday chiqib ketadi?

Tibbiy amaliyotda ishlatilgan robotlar tanadan qanday usulda chiqarilishi yoki yo‘q qilinishi muammoli. Agar ular to‘liq parchalanmasa, bu toksik ta’sirga olib kelishi mumkin.

4. Narx va ishlab chiqarish murakkabligi

Hamma uchun mavjud emas

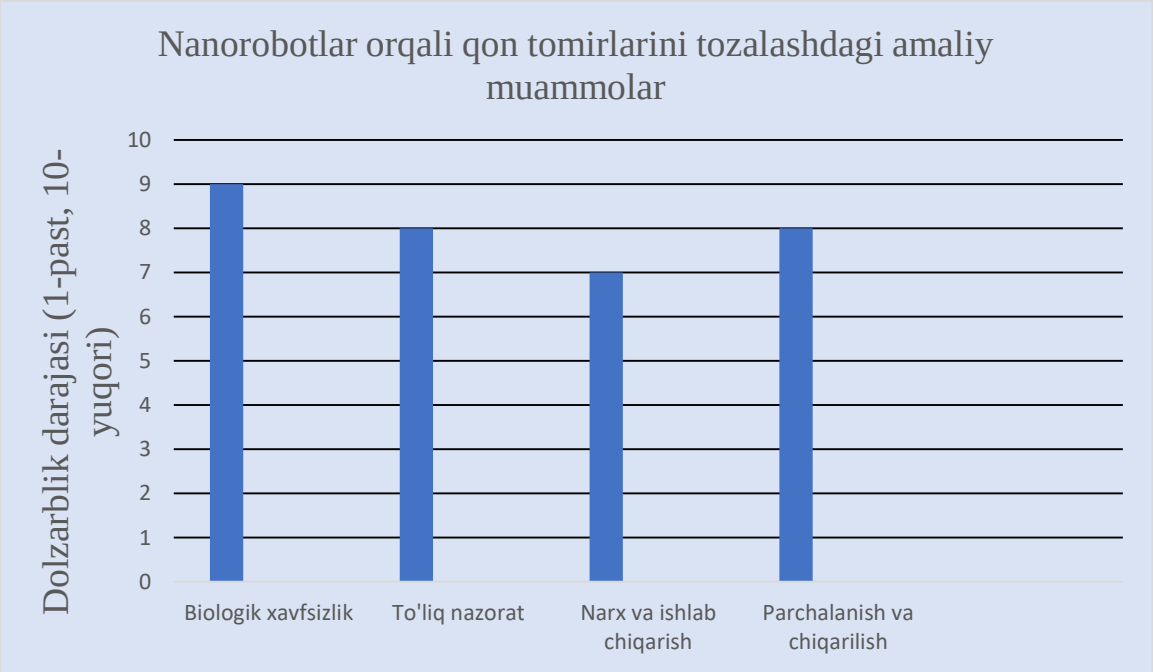
Nanorobotlar juda nozik texnologiyalar orqali yaratiladi. Bu esa ularning ishlab chiqarish xarajatini juda yuqori qiladi. Hozirda bu usul faqat tajriba va laboratoriya darajasida mavjud.

5. Standartlashtirilgan tibbiy protokollar yo‘q

Hali ruxsat berilmagan usullar

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) yoki FDA (AQSh) kabi muassasalar tomonidan nanorobotik davolashlar hali keng tasdiqlanmagan. Klinik sinovlar tugamagani sababli ularni ommaviy davolashda ishlatish cheklangan.

Quyidagi grafikda nanorobotlar orqali qon tomirlarni tozalashda uchraydigan asosiy amaliy muammolar va ularning dolzarblik darajasi ko’rsatilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Chen, Y., Li, X., & Zhang, Y. (2021).** *Nanorobots in targeted drug delivery for cardiovascular diseases: A review.* *Journal of Nanomedicine*, **16**(1), 45–59.

2. **Li, J., Esteban-Fernández de Ávila, B., Gao, W., Zhang, L., & Wang, J. (2020).** *Micro/nanorobots for biomedicine: Delivery, surgery, sensing, and detoxification.* *Science Robotics*, **2**(4), eaam6431.

3. **Kumar, R., & Malhotra, N. (2022).** *Challenges in clinical translation of nanorobots for vascular cleaning.* *MDPI Micromachines*, **13**(5), 648.

4. Malikovich, E. S. (2025). The Current State and Development Prospects of Teaching Information Technology in Medicine. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 5(4), 673-677.

5. Egamov, S. (2020). EPRA International Journal of Research and Development (IJRD). Архив Научных Публикаций JSPI.

6. Elmurotova, D., Arzikulov, F., Egamov, S., & Isroilov, U. Organization of direct memory access. *Intent Research Scientific Journal-(IRSJ), ISSN (E)*, 2980-4612.

7. Turapov, U. U., Isroilov, U. B., Raxmatov, A., Egamov, S. M., & Isabekov, B. I. (2024). Splay-Method of Model Acquisition Assessment. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, *5*(1), 934-936.

8. Жумабоев, С., & Исроилов, У. (2020). СОЗДАНИЯ СРЕДСТВ ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРОЗОВАНИЕ. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

9. Turapov, U. U., Isroilov, U. B., Guliev, A. A., & Muldanov, F. R. (2020). Non invasive glucometer of automatic measurement of the glucose level in blood. *Int. J. Eng. Adv. Technol*, *9*(3), 3331-3336.

10. Джуманов, Ж. Х., Юсупов, Р. А., Ахралов, Ш. С., Эгамбердиев, Х. С., & Исроилов, У. Б. (2019). Сув хўжалик фаолияти ўзгарган шароитларда ер ости сувлари ҳаракатини математик моделлаш (Зарафшон воҳасининг Дамхўжа сув олиш иншоати мисолида)/Муҳаммад Ал-Хоразмий Авлодлари илмий-амалий ва ахборот-таҳлилий журнали. *Муҳаммад АлХоразмий авлодлари илмийамалий ва ахбороттаҳлилий журнали.–Т.:«Fan va texnologiya» нашриёти*, (4), 10.

11. Isroilov, U. (2020). Пространственный анализ в задачах мониторинга уровней грунтовых вод Ферганской долины. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

12. Begali o‘g, I. U. B. (2025). The Importance of Integration in General Education Schools and Theoretical Foundations for Developing Teaching-Oriented Integrative Software. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, *5*(4), 641-646.

13. Джуманов, Ж. Х., Холматов, Н. О., Исроилов, У. Б., & Муллажонов, Б. А. Стельмах АГ Вопросы хроностратиграфии и стратиграфического расчленения четвертичных отложений.